

פיקח הוא". כשרונותיו הברוכים באו כבר אז לידי ביטוי: משתתף היה בכל הקבצים התורניים שיצאו בימים ההם, ואנחנו מוצאים בירחון "יגדיל תורה" שיצא בסלוצק בעריכת הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל באחת החוברות⁶ מכתב אל העורך בו משבח הכותב את מאמרו של הרה"ג דקאז'מירוב – הלא הוא סבא – שהם כתובים כהוגן וכיאה, ועל המכתב חתום ניסן טעלושקין, רב דדואקאר, פלך מינסק, הלא הוא זה שברבות הימים היה מגדולי הרבנים בארצות הברית, בעל מחבר ספר "טהרת מים" ועורך ביטאון "המסילה".

כבר בצעירותו התכתב עם אדירי התורה שבאותו הדור, והם התייחסו אליו בכבוד על אף גילו הצעיר.

תשובה ארוכה אליו בשו"ת "זכר יצחק" להגאון ר' יצחק מפוניבז', וכותב שם בתשובה: "דבריו מצאו חן בעיני... ידידו מוקירו ומכבדו". הגאון מפוניבז' היה אז מגאוני הדור ולפי התאריך שבתשובה היה אז סבא בשנות העשרים שלו.

לאותה תקופה שייך גם המעשה הבא: בספר "שערי יושר" להגאון ר' שמעון שקופ זצ"ל אין תשובות, זהו ספר של חקרי הלכות ולא שו"ת, ואף על פי כן, בשער ג פט"ו מביא הגאון שאלה שנשאל מסבא ומאריך בזה. תשובה זו נשלחה לסבא עוד לפני שיצא הספר "שערי יושר" לאור. את השאלה והצדדים מה שיש לדון בזה פרסם סבא בירחון "שערי תורה" ושם הוא מסיים: "כן קבלתי תשובה בעניין זה מהגאון אבד"ק בריינסק, ותבוא בחוברת הבאה". אבד"ק בריינסק הלא הוא הגאון ר"ש שקופ. סבא פנה לר' שמעון וביקש ממנו רשות לפרסם את דבריו, ענה לו ר"ש שהוא נותן לו רשות בתנאי שיסגנון הוא בסגנונו את התשובה. לימים סיפר סבא: "אף על פי כן פרסמתי את תשובתו כמות שהיא, לא העזתי לשלוח יד בסגנונו"¹⁰.

ועד מעמקי גליציה הגיעה התכתבותו. אנו מוצאים שהתכתב אף עם הגאון ר' אברהם שטיינברג זצ"ל, רבה של ברודי, ושם יש תשובה אליו בנושא שכתב לר"ש שקופ בדין ביטול ברוב, ותשובה נוספת בנושא מלאכות שבת. וכנראה כתב לו סבא את חידושו שהתפרסם ברבות הימים בספרו "לאור ההלכה"¹¹, שבמלאכות שבת האיסור והתיעוב בעצם המלאכה ולא רק על גופו שלא שבת¹².

כישוריו הלכו לפניו וברבות הימים כיהן בכמה וכמה קהילות, בקלימוב, מאגלין

6 שנה שניה, קונטרס ו.

7 ח"א סימן ז.

8 מדף השער.

9 ח"ז ס"ג.

10 שם, סימנים מג, קמא.

11 עמ' רנא.

12 ע"י שו"ת "מחזה אברהם" סימן קמג ועוד.

פה. בהירות מחשבתו, קולמוסו השנון וסגנונו המיוחד, הם הם אלו שגרמו לפירסומו. אין לך כמעט ירחון תורני שיצא באותה תקופה שלא פירסם בו חידושי תורה, ואין לך ירחון הגותי או פובליציסטי שלא כתב בו על ענייני השעה, ודבריו היו תמיד מלאי טעם ונעימים לקריאה.

סגנונו המיוחד החל לפעפע כבר אז בשנות צעירותו. אנחנו מוצאים "הערות מחכמות" ממנו בשבועון "המליץ", שבועון חשוב באותם הימים, שנערך על ידי הרב אלכסנדר צדכוביץ¹⁵. בימים ההם כל מאמר היה צריך לעבור את ביקורת העורך, ורק לאחר אישורו, שראויים הדברים להדפסה, ניתנה הרשות להדפיסם. מאמריו של סבא פורסמו ב"המליץ" בשנת תרס"ב, ובכן הוא היה אז כבן שש עשרה, שבע עשרה. ולא מאמר אחד אלא כמה וכמה מאמרים¹⁶. דבר זה מלמדנו על תוכן וסגנון כתיבתו, שאם לא שמיוחדים היו לא היה ירחון כה מכובד טורח להדפיסם, שהרי הכותב הוא נער צעיר לימים. הרבה מאמרים פירסם ב"המודיע" שיצא לאור בפולטובה, בעריכת הרב אליהו עקיבא רבינוביץ ז"ל. במאמריו הוא דן בטוב טעם בבעיותיה של היהדות החרדית. הוא מגן עליה מפני התקפות מבחוץ והוא מתפלמס בלהט ובחרירות עם נחום סוקולוב, עורך "הצפירה" וממנהיגי הציונות ועוד על מגוון של נושאים. חלק מן הדברים היה יפה לשעתו וחלק לא נס ליחו ולא פג טעמו גם בימינו אנו. הצד השווה הוא הסגנון המיוחד והיופי היצירתי שבכתיבתו. על מאמר אחד נעיר: כל הבקיא באותה תקופה יודע שאחד מהישגיה הגדולים של היהדות החרדית בכלל, ואגודת ישראל בפרט, הוא הקמת רשת ומסגרת של בתי ספר לבנות "בית יעקב". עד אז היתה הזנחה בשטח זה והרבה יוזמה וכח צריך היה כדי לשנות מסגרות ולהקים את "בית יעקב". והנה, כעשר שנים לפני שהוקמו בתי הספר לבנות, כותב סבא בעיתון "המודיע"¹⁷: "אם היו מייסדים החרדים בתי ספר לבנות עם פרוגראמה של השכלה כללית במידה רחבה, וביחד עם זה היו מחנכים שם את התלמידות ברוח הדת והיהדות, בלימודים עבריים במידה הדרושה, היו מצילים על ידי זה כמה וכמה נפשות מישראל מן הכליון הרוחני".

כתיבתו הגיעה למרחקים. מוצאים אנו מאמרים שלו ב"העברי" שהופיע בברלין, ב"הד הזמן" ובעוד. בווארשא הופיע המאסף "שערי תורה". מייסדו ועורכו הראשון היה ראב"ד וורשא הגאון המפורסם ר' יצחק פייגנבוים זצ"ל. במאסף זה השתתפו עשרות רבות של גאוני הדור מכל קצווי תבל ובלא ספק היתה זו הבימה התורנית החשובה והמכובדת ביותר באותה תקופה, ובמאסף נכבד זה קיבל סבא מדור מיוחד ובו פירסם מדבריו והוא רק בשנות העשרים. ואין ספק שאף במה זו גרמה

15 "אודסה פטרבורג", שבועון מדיני לחדשות וספרות.

16 בגליונות א' ניסן, כ"ט סיון, ו' תמוז, י"א תמוז.

17 "ח אלול תר"ע.

לפירסומו. המעניין שמאסף זה הביא דברי הספד של גדולי הדור על שני הענקים שנפטרו אז, הלא הם הגאון הקדוש האדמו"ר מסוכטשוב זצ"ל בעל ה"אבני נזר" והגאון העצום פוסק הדור המהרש"ם זצ"ל, ואנו מוצאים גם את סבא בין המספידים, ולפי חשבון השנים הוא היה אז בשנות העשרים הראשונות שלו.

אבל לא רק בירחונים תורניים כתב אלא אף היה מרבה להתכתב בדברי תורה עם ידידיו הגאונים, כגון: הגאון ר' יעקב קלמס זצ"ל, רבה של מוסקבה, הגאון ר' אבא דוד פיינגולד זצ"ל ממוסקבה, חתנו של הגאון הרוגאצ'ובי ובעצמו גאון וענק בתורה, הגאון ר' יחזקאל אברמסקי זצ"ל, רבה של סלוצק, ועוד, מהם מוכרים לנו ומהם לא. ולא התכתבות של דברי תורה כדי לצאת ידי חובה, אלא מדובר במערכות שלימות החובקות את כל התורה כולה. יצירות של ממש. חלק מחידושי של סבא נמצא אצלנו ואנו עומדים ונפעמים מן ההיקף והעומק שבכל תשובה ותשובה, ומן המגוון של הנושאים, המכיל את כל חלקי התורה. זרעים ומועד, נשים ונזיקין, קודשים וטהרות. וההגדרה הממצה היא היקף מצד אחד וחדירה לעומק מצד שני ובהירות המחשבה. סבא מעולם לא חשב להדפיס את הדברים והיו הכתבים מונחים באי סדר ובכתב קטן וצפוף שברבות הימים הלך ודהה. בחלק, הכתב הוא של בנו יחידו, הלא הוא אבינו ז"ל שלמד עמו וכנראה העתיק חלק מן התשובות, ואף בגוף החידושי תורה פעמים מזכיר סבא: ובני תירץ וכו', והכוונה לאבינו. רוב החידושי תורה הם בכתב ידו הצפוף של סבא זצ"ל. הרבה עבודה ועמל השקענו במשך השנים וחלק גדול מכתב היד פוענח וסודר. אלא שעד עתה נמנענו מלהדפיסו משתי סיבות: האחת, הלא הכתבים הללו היו עשרות בשנים אצל סבא, ואם הוא משום מה לא הביא את הדברים לדפוס, ויהיה הטעם אשר יהיה, מי אנו שנעז לעשות אחרת מאשר עשה הוא. השניה, והיא העיקר, עדיין עומד לנגד עינינו אותו מעשה באחרית ימיו: היה זה בערב פסח ויצאנו יחד עם סבא לחצר בכדי לשרוף את החמץ, ואני נכדו מחזיק בחמץ ומשליכו לתוך המדורה. האש בוערת והשלהבת עולה ואנחנו ממתנינים שישרף החמץ. ולפתע פונה אלי סבא ואומר: יש עוד משהו שצריך לשרוף, לך הביתה ובחדרי בתוך המגירה תמצא תכריך מלא כתבים – אלו הם חידושי תורה ותשובות שלי – ותביא לי אותם, מפני שרצוני להשליכם לתוך האש ולבערם מן העולם.

כשהבעתי את פליאתי ותמיהתי, מה קרה שפתאום רוצה הוא לשרוף את החידושי תורה שלו, ענה לי כך: "אני זקנתי ונחלשתי ואיני יודע את יומי. כל עוד אני חי, שולט אני בכתבים ומחזיקם בתוך המגירה. אבל חושש אני שמא לאחר מאה ועשרים, יעברו הכתבים אליך ואתה תדפיס אותם וזאת אינני רוצה, לכן רוצה אני לשורפם כבר עכשיו". כמובן שתקתי. אבל את הכתבים לא הבאתי והוא לא ביקש פעם נוספת והסתפק בעצם האמירה.

המעשה הזה והדיבורים הללו חלחלו בקרבי, וזכרון הדברים, והתוקף בו נאמרו

גרמו לנו כל השנים ללבטים והיסוסים. בסופו של דבר נמלכנו בדעתנו והחלטנו כן להדפיס את הדברים ומכמה סיבות. ראשית, כדי לגלות את עומק עיונו, שהרי ברבות הימים נתקיים בנו "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא", לא נשארו רבים שהכירו את עצם גדלותו והכתבים הללו יוסיפו אור על אישיותו. שנית, מפני שטרם פטירתו מסר סבא בעצמו את הכתבים לנכדו. אמנם, לא אמר לו להדפיסם אבל גם לא אמר את ההיפך. מרוב עונה שהייתה בו אמר: קח הכתבים ותעבור עליהם, אולי תראה בהם דברים טובים. לפיכך בעז"ה בקרוב יופיע חלק ראשון של חידושינו.

נחזור לענין הראשון, לקורות חייו. ובכן חידושינו ומאמרינו בירחונים מצד אחד, התכתבותו עם גדולי הדור מצד שני ועצם היקף ידיעותיו ובהירות מחשבתו, כל הדברים הללו פרסמו את שמו אף מחוץ לגבולות המדינה כגאון וכסופר, המבטא דעת תורה ויראה טהורה בצורה ברורה חזקה ואיתנה. שמו הגיע גם לאוזני כ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל בעל "אמרי אמת", שהתרשם מאישיותו ורצה לקחתו לפולין להנחות וליעץ ולעמוד בראש מערכת ההסברה, הכוללת עריכת עיתון יומי. היה זה עוד לפני מלחמת העולם הראשונה, ולשם כך נפגש סבא עם חתנו של האדמו"ר זצ"ל, נשיא אגודת ישראל, הרב יצחק מאיר לוין ז"ל, וסוכם שסבא בנוסף על ההסברה, יקבל גם רבנות נכבדה בורשא. יחד עם הרי"מ לוין נכנסו ל"אמרי אמת", שנתן את ברכתו והענין סוכם. אלא שבינתיים פרצה המלחמה וכל העניין בוטל¹⁸. מאותה תקופה שררו יחסי ידידות עמוקים בין סבא לבין הרב לוין, היו מבקרים האחד אצל השני לשיחות ארוכות בענייני השעה, ואנחנו עדיין זוכרים גם את ביקורי הרי"ם לוין אצל סבא וגם את הפעמים שנילווינו לסבא בביקוריו אצל הרי"ם לוין, ואפשר היה לראות את הידידות וההערכה ששררו בין השניים. אף תוכן השיחות מעניין אלא שלא כאן המקום לפרטם. "כשנפטר הרב לוין זצ"ל בשבת קודש ושמע הגרש"י כי יש בדעת ראשי הציבור לקיים את הלוויה במוצש"ק, כמנהג ירושלים שלא להלין את המת, שלח הגאון להורות שיקיימו את הלוויה למחרת מפני כבודו של הנפטר וכבוד בית אבותיו ומעמדו המיוחד, וכך היה. קשרי ידידות מופלאים היו גם בינו לבין אחיו הגה"ק ר' פנחס לוין זצ"ל בן הגה"ק מבנדין¹⁹.

אחר המהפכה של שנת 1917 התעוררה יהדות רוסיה שנשתחררה מכבלי משטר הצאר לחיים חדשים. בתקופה הקצרה שבין המהפכה עד השתלטות הבולשביקים, הוחל באירגון מחדש של הקהילות ופותרת פעילות מדינית עניפה. סבא היה אז מעורב מאוד בחיים הציבוריים היהודיים, באירגון וביסוס חיי התורה

18 ראה גם מאמרו של הרב י. מ. לוין ז"ל ליובלו של המודיע ירושלים תשי"ד, ו-ט. רוטשיין במאמרו על ר' ברוך הלוי קאמינר ב"אלה אזכרה", כרך ו' ניו-יורק תשכ"ה.

19 "כפר חב"ד" גליון 804, מאמרו הנפלא של ש. בן צבי.

והקמת קהילות מסודרות. באותו הזמן ניסו האוקראינים להקים רפובליקה עצמאית משלהם. בסתיו תרע"ט התכנסה בקיוב "הכנסיה הלאומית באוקראינה", בהשתתפות מאה עשרים וחמישה צירים, נציגי מפלגות שונות שנבחרו בבחירות, ומתפקידה היה לארגן את האוטונומיה היהודית. היה זה כעין פרלמנט. סבא היה ציר מטעם ההסתדרות הדתית "אחדות" והיה אחד מנציגיה בועד הפועל שנבחר בכנסיה זו. באותה מסגרת פעל גדולות ונצורות לביסוס הקהילות וחיי הדת באוקראינה. הוא היה גם עורכו של הקובץ "אחדות", בטאון ההסתדרות הזו.²⁰

ומעשה ובאותה שנה רעב גדול שרר במדינה, ורצה סבא בפסח של אותה שנה מפני הרעב להתיר אכילת קטניות. כתב הוא תשובה ארוכה לחפץ חיים זצ"ל על התרת הקטניות, ולא עבר זמן מרובה ובא שליח מהחפץ חיים, ואמר לו שהחפץ חיים מסכים עמו, ובשנה זו יכול להתיר קטניות כפי הנראה בעיניו. לאחר זמן נפגש סבא עם בנו של החפץ חיים, הגאון ר' לייב זצ"ל, ונוצרה ידידות ביניהם, וסיפר לו ר' לייב, שבשעה שבא מכתבו לחפץ חיים, ישב לכתוב לו תשובה כדרכה של תורה. באמצע הפסיק ושלח ע"י שליח להודיע שהוא מסכים להתיר. ואמר החפץ חיים לבני ביתו: רב זה צעיר לימים הוא, אם אכתוב לו תשובה, סביר להניח שברבות הימים הוא יפרסמה. נמצא שהפסק שלי על הקטניות יהיה לדורות וזאת אינני רוצה, לכן העדיף לשלוח שליח. לימים, כשהיה סבא מספר מעשה זה, היה מוסיף, שאין כל ספק בדבר, שאם היתה לו תשובה מהחפץ חיים בודאי שהיה מפרסמה.

באותה תקופה היה גם חבר האסיפה הלאומית האוקראינית²¹. אולם בשנת 1920 הקיץ הקץ על כל זה, כאשר הצבא האדום השלים השתלטותו על ארץ זו. תחת השלטון הסובייטי היה סבא לאחד הפעילים הראשיים בתנועת המחתרת שייסד כ"ק אדמו"ר הריי"צ מלובביץ' זצ"ל, להפצת תורה ויהדות ברחבי רוסיה ואוקראינה ליטא ולטביה. העבודה נעשתה בתנאים קשים ביותר עד לכדי סיכון חיים.

בשנת תשמ"ד, עת ביקר האדמו"ר מסדיגורא שליט"א בארה"ב אצל כ"ק אדמו"ר מלובביץ' זצ"ל, הזכיר מנכ"ל מוסדות סדיגורא שהוא היה בן בית אצל סבא. ענה לו האדמו"ר מלובביץ': אתם הכרתם אותו כאשר היה במעמד ומצב של מרחב בירושלים עיה"ק, אבל אני הכרתיו בהיותו במיצר במדינת רוסיה, במצב כזה שהתעסקות עם כל עניין של הפצת היהדות היתה כרוכה בסכנה ממש, ואף על פי כן לא נרתע משום דבר ומסר את נפשו למילוי העבודה והשליחות של כ"ק מו"ח אדמו"ר בענייני הפצת היהדות²². היה שותף לכל המערכות ולכל המאבקים להקמת חדרים, מקוואות וכדומה.

20 הופיעו רק שתי חוברות: אלול תרע"ח ושבט תרע"ט.

21 על הכנסיה הלאומית באוקראינה, עיי' א. ז. בן ישי "פרקי אוקראינה", העבר ספר י"ח, ת"א תשל"א, עמ' 116-175.

22 ספר התועדויות, שנת תשד"ם, ח"ב עמ' 6-765.

בחשון תרפ"ז התכנס בקוריסמון, וואהל'ין, כינוס של רבנים ולמעשה היתה זו ועידה של רבני רוסיה הסובייטית כולה, כשמאחורי הקלעים ניצב הרבי הריי"צ זצ"ל מלובביץ'. סבא נבחר למזכיר האסיפה והוא הופיע בה בהרצאה מפורטת על הקהילות ותפקידיהן. הוא היה גם מן הנואמים בנעילת הועידה, ובדבריו עמד על חשיבות הועידה שממנה נשמע קבל עם ועדה קולה של היהדות החרדית העומדת על הבסיס של תורת ישראל, ושום רוח שבעולם לא תזיזה. כתבה על הועידה שלח סבא לחו"ל והיא נתפרסמה ב"הצפירה" תחת השם 'פלא' 23. כ"ק אדמו"ר הריי"צ זצ"ל מלובביץ' הקים מטה של ארבעה רבנים שעבדו יחד עמו בהפצת היהדות, שלושת האחרים היו הגאונים ר"י אברמסקי זצ"ל רבה של סלוצק, הגר"י קלמס זצ"ל רבה של מוסקבה והגרמ"מ גלוסקין רבה של מינסק, והחל משנת תרפ"ח עת יצא הרבי את רוסיה העביר לועדה זו כספים להמשך הפעילות הרבנית. עמדו עמו בקשרי מכתבים, אך מחשש עינא בישא היו להם כינויים מחתרתיים: סבא כינויו היה "רש"י", ראשי תיבות של שמו; הרב אברמסקי "תוספתא", על שם חיבורו על התוספתא "חזון יחזקאל"; הרב יעקב קלמס "רבנו תם", ששמו היה יעקב; והרב גלוסקין "סדר הדורות", מפני שמחבר סדר הדורות היה רבה של מינסק. לימים, היה מספר הרב חיים ליברמן ז"ל – מזכירו ואיש סודו של הרבי הריי"צ – המכתבים ששלח הרב זוין לרבי זצ"ל לחו"ל היו מעשה אומנות של הסוואה. הדברים נראו כאילו היו חידושי תורה. כתובים היו כהאי לישנא: רבנו תם הסתמך על רש"י... בתוספתא פרק נ מובא... ומעיר על כך סדר הדורות בעמ' קס. ובאמת היו גלומים בהם דין וחשבון על קבלת הכספים וחלוקתם ועל פעולות המחתרת. ועוד סיפר הרב ליברמן: בשנת תרפ"ט-תר"ץ, כאשר הרבי הריי"צ ביקר בארה"ב נתקבל מכתב באידיש מן הרב זוין בלי חתימת שמו ובו תיאור מפורט על מצב הדת בברית המועצות. המכתב נדפס אז בעיתון בשפת האידיש שהופיע בשיקאגו 24.

הקשר של סבא והאדמו"ר הריי"צ נתחזק והיה מושתת על הערכה ואהבה הדדית וחלק מן הדברים ניתן לראות בכרכי אגרות קודש של הרבי הריי"צ. לימים כשנאסר הרבי הריי"צ, שלחו מבית הרבי לסבא לנובוזיבוקוב מברק, אבל כדי לא לסבכו "בצרות" כתבו במברק שהדוד גלקח לבית חולים – שהמובן היה שהרבי נאסר – וסבא עשה את מה שיכל לעשות באותה שעה. כששוחרר הרבי ב"ב בתמוז, שוב שלחו מברק שהדוד שוחרר מבית החולים. רצה סבא לברכו, מה עשה, שלח מברק ברכות להחלמת הדוד, ואמר לעצמו הרי לחתום את שמי אני צריך, שכן מברק מנובוזיבוקוב ידע הרבי שהוא ממני, הפקיד הרוסי הרי יודע שיש

23 מן "הצפירה" הועתקה הכתבה ב"העולם", ה' טבת תרפ"ז, ובאחרונה בספרו של א"א גרשוני "יהדות ברוסיה הסובייטית".

24 עיין גם ב"שנה בשנה" תשל"ט, מאמרו של ר' טוביה פרשל.

שם פרטי ושם משפחה, וכך עמד וחתם ברוך – שם פרטי, מתיר אסורים – שם משפחה. קורת רוח מרובה עשתה המצאה זו על האדמו"ר וכמה וכמה פעמים שיבח את הדברים.

ב-ט' באב של אותה שנה בה שוחרר הרבי ממאסרו, היה סבא אצל הרבי ושיש שעות ישיב אצלו וסיפר לו הרבי את כל פרשת המאסר. רצה הרבי שסבא יעלה את הדברים על הכתב ולבסוף לא יצא הדבר לפועל והרבי בעצמו כתב את רשימת המאסר.

עד כמה היתה הידידות וההערכה בין הרבי וסבא נראה מן המעשה הבא: כשהוצע להרבי הריי"צ לחתן רבי מנחם מנדל שניאורסון זצ"ל, ביקש את סבא לתהות על קנקנו ולומר לו חוות דעתו עליו. לילה שלם נסע סבא אז ברכבת עם רבי מנחם מנדל, והיה מפליא את גדלותו ויראת השמים שראה בו.

אחת לכמה זמן היה סבא נוסע לאדמו"ר הריי"צ, ובין היתר היה מבקשו הרבי שיחזור לפניו בקיצור על הדרשות שדרש בקהילתו מהפעם הקודמת שהיה כאן עד עכשיו. היו אלו כנראה הדברים שבאו אח"כ בספרו "לתורה ולמועדים". הרבי נהנה מדרשותיו, ופעם אמר לו: התורה מתחלקת לפרד"ס, פשט רמז דרוש סוד, אין אלו ארבעה חלקים נפרדים אלא שבכל חלק מחלקי התורה יש פרד"ס, כגון פשט שבפשט רמז שבפשט דרוש שבפשט וכן הלאה, הדרשות שלך אמר הרבי הם דרוש שבסוד.

מאנתה תקופה נוצרה ידידות בלב ונפש בין סבא והגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, ידידות שנמשכה עד סוף ימיהם בהתכתבויות, בשיחות ובפגישות. לפנינו מכתבים מהגר"י אברמסקי לסבא, הפותחים ב"לידי"נ רע כאח לי". גם באחרית ימיהם, כשהשניים כבר היו באים בימים, בכל עש"ק היו מתקשרים האחד לשני לברך ולהתברך בברכת שבת שלום. אחד מן הדברים שעשו יחדיו הוא הוצאתו לאור מחדש של הירחון "יגדיל תורה", שמייסדו היה הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל, ומזה שנים אחדות נדם קולו. המאסף נועד לשמש כלי מבטאם של רבני התקופה, אם ע"י שיפרסמו בו חדו"ת מיצירותיהם ותפתח ביניהם שקלא וטריא ואם בהדפסת ידיעות חשובות מעולם הרבנות.

בשנים ההם ובתקופה ההיא הוצאת בטאון שכזה היה בו הנפת דגל מרי במלכות הרשעה. בחודש תשרי תרפ"ח יצאה החוברת הראשונה שנדפסה בעיר בברויסק והכילה שמונה סימנים של חדו"ת מרבנים שונים: משני העורכים בעצמם, מהגר"י באגטין, מהגר"ר מרדכי שמואל קרול²⁵ ועוד. כחצי שנה מאוחר יותר, בחודש אדר, יצא לאור הקובץ השני והשתתפו בו בין היתר: הגאון ר"מ

25 עלה לארץ ישראל ושימש כרבו של כפר חסידים. בתו נישאה להגאון ר' אליהו מיישקובסקי זצ"ל, שמילא את מקומו כרב בכפר חסידים ועמד שם בראש הישיבה.

סטאלביץ מחסלאויטש, הגאון ר' משה פינשטיין מלובן ועוד. ובעמוד האחרון אנו קוראים מודעה מיוחדת במינה, החתומה על ידי סבא, ומרמזת על פעילות רוחנית רוחשת מתחת לפני השטח. במודעה זו מבקש סבא מכל הקהילות שפנויה אצלן משרת שו"ב, וכן מכל היודע מאיזו עיר או עיירה שדרוש שם שו"ב, להודיעו על כך. בחבל הבולשביקית היתה סכנה מרובה בהיחשפות כזאת בשמו המלא, ואף על פי כן ולמרות הכל מוכן הוא למסור את נפשו למען שמירת היהדות בקהילות ישראל.

בהדפסה מחודשת של שני קבצים אלו בירושלים תשל"ט, הקדים המהדיר הגאון ר"ח מילקובסקי זצ"ל²⁶ דברי פתיחה, בהם שאל בהשתוממות: "איכה ערב ליכם של שני הרבנים העורכים להוציא לאור ברוסיה שנת תרפ"ח, לעת השתוללות היבסקציה במלוא עוזה, את היגדיל תורה, הרי זה הפצת חומר ריאקציוני שיש בהפצתו משום ארגון הכוחות הקלריקאליים האפלים, הלא המה הרבנים כהני הדת בהם לחמה היבסקציה ללא רחם ודנה אותם להתבער מן העולם. הלא יש במעשה כזה משום מאבד עצמו לדעת" וכו'. הרב המהדיר מציין שלכאורה זו מילתא דתמיה מאוד, אולם לאחר שמבאר בארוכה את פשר מידות אהבת ה' הוא מביא אותנו לידי מסקנה שבהדפסת ה"יגדיל תורה" ברוסיה תרפ"ח לא מסרו הרבנים את עצמם למות אלא זה היה חלק מחיי עולם שלהם: פעולתם נבעה אך ורק מרוב אהבת ה' יתברך ותורתו²⁷.

רדיפת השלטונות אחריו בשל היותו ממפיצי היהדות, הביאה אותו לעשות מאמצים ולחפש דרכים כיצד לעזוב את המדינה. באיגרת של הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל למרן הרב קוק זצ"ל הנושאת את התאריך ו' עש"ק כ"ג מנח"א תרצ"א, כותב הגאון: "מידי דברי הנני לעורר את הדרת גאונו על דבר השתדלות רשיון כניסה להרה"ג מהרש"י זעוין רב דנבזיבקוב, איש מצויין ולבד גודלו בתורה הינו שלם במעלות ובמידות, סופר ועסקן מצויין ומצבו שם נורא. ודבר גדול היו עושים לו הצליח להשיג עבורו רשיון כניסה"²⁸. השבחים שחולק לו הגרח"ע "איש מצויין, גדול בתורה, שלם במידות" מוכיחים על ההערכה שחש הגרח"ע כלפיו. ואכן מונח לפנינו מכתב שנכתב הרבה שנים קודם, מהגאון ר' חיים עוזר זצ"ל לסבא בעניין ספק טומאה ברה"י ויבמה בחייבי לאוין, הנושאת תאריך חמישה עשר בשבט ועת"ר, וכותב: "ידידי היקר הרב הגאון חו"ב (= חריף ובקי) סוע"ה (= סיני ועוקר הרים) חכם וסופר אשכול הכפר כש"ת מו"ה שלמה יוסף זעוין רב בקזימיר", "וראיתי סברותיו הישרות". ולפי התאריך עדיין לא היה סבא בן שלושים²⁹.

26 אבי האדמו"ר מאמשינוב שליט"א.

27 ראה ספר "מלך ביפו" עמ' 189.

28 קובץ "בית המדרש", עמ' רנו.

29 האיגרת נדפסה ב"ישורון", שנה ד' ג.

גם כ"ק אדמו"ר מלובביץ' הרי"צ, פנה בנדון להרב קוק, אבל היציאה לא היתה קלה. הגאון ר"י אברמסקי זצ"ל, שכבר היה אז רבה של לונדון, פונה בחורף תרצ"ד אל מרן הרב קוק זצ"ל לבוא לעזרת סבא: "בטח ידוע לכ"ג שידידינו הרב הגאון אבד"ק, נבויזבקוב ר' ש.י. זעוין מתאמץ לצאת מארץ הכבול ולהעלות משם את בנו היחיד, ואת בתו היחידה", ובהמשך התחייב להמציא את הכסף הדרוש להוצאת דרכם³⁰. סוף דבר נשאו ההשתדלויות פרי, וסוף סוף בתרצ"ה עלו סבא, סבתא ואבא ארצה.

בתחילה תקופה קצרה גרו בתל-אביב, ממנה הקרין באישיותו ובמאמרו על פני הארץ כולה, ועד מהרה נהפך לעמוד התווך של מוסדות ומפעלי חב"ד שהחלו אז את ראשית דרכם בארץ, כאשר דמותו התורנית הכבירה תורמת הרבה לביסוסה והתפתחותה של חב"ד בארץ. גם בהיותו בארץ המשיך לפעול באופן נמרץ לטובת פליטי רוסיה. ב"עזרת תורה" בת"א וכשעבר לגור בירושלים בארגון רבנים פליטי רוסיה ושאר המדינות, יחד עם הגאונים ר"י צימבליסט אב"ד הורדנא, ר"י קלמס אב"ד מוסקבה, ר"מ סטלביץ אב"ד חסלביטש, ר"ש קיפניס אב"ד אורטש, זצ"ל, ועשה רבות למען יציאתם של רבנים וחסידים ומשפיעים מעמק הבכא היא רוסיה הסובייטית.

מאמרו שפרסם באותה תקופה עשו רושם גדול ורבים שתו בצמא את דבריו, סגנונו המיוחד והיקף ידיעותיו הפכו לשם דבר. העניין המסובך ביותר יוצא מתחת ידו ברור ומובן ונעים לקריאה, וכל זה בתימצות נפלא ומבלי לפגוע בעומק הדברים. הופיע לפני הקוראים רב ענק בתורה, שדן בכל דבר מתוך בקיאות מופלגת, יושר והגיון וחדירה עמוקה לתוך תוכם של העניינים. אמן ההסברה היה וסיגנונו שפתיים ישק.

עם עלייתו לירושלים זכה עוד לשמוע את שיחותיו של מרן הרב קוק זצ"ל והוקסם מן ההיקף, התוכן והשפה וכפי שבעצמו כותב. פעם, כששאלנו אותו כיצד אתה משבח את הבהירות שבשיחות של הרב קוק, הרי כשאנחנו קוראים את דבריו מן הכתב רחוקים הדברים מלהיות בהירים!?! וענה, לא הרי הרב בעל פה כהרב בכתב. ואף אני שאלתי את הרב עצמו למה בע"פ דבריו כל כך ברורים ואילו בכתב אין הדבר כך? וענה לי הרב, כשאני מדבר כל מחשבתי מרוכזת ברעיון אותו אני אומר, אבל כשאני כותב, בכותבי רעיון אחד הרי מוחי כבר הוגה כמה רעיונות נוספים ולכן אין הדברים בכתב כל כך ברורים.

בהיותו בירושלים, בשנת תש"י, נסתלק האדמו"ר הרי"צ וסבא היה מאלה שערכו וכתבו כתב התקשרות לחתנו כ"ק אדמו"ר רמ"ש זצ"ל, וסבא על אף שקשיש היה מן הרבי ועל אף מעמדו בעולם, כפף את קומתו לפני הרבי זצ"ל.